

— Szünidei fürdőkonviktusok. Márciusi számunk 160. lapján közölt tudósítás kiegészítéséül illetékes helyről a következőkről értesítenek. A folyó nyári szünidőben, július havában Csizen és Bártfa helyett a Poprád-Felkával szomszédos kies fekvésű *Virágvölgyön* lesznek konviktusok, melyekben a tanulók napi három koronáért teljes ellátást kapnak tanári és orvosi felügyelet alatt. Eddig Csizre 15, Virágvölgyre 16 tanuló jelentkezett, de remélhető, hogy ez a szám az idény közeledtével még nőni fog, amiért a bizottság a jelentkezés határidejét május 15-ig kiterjesztette. A konviktusi alapra sok középiskolában gyűjtést is rendeztek, mely már eddig 800 koronát eredményezett. Így azután remélhető, hogy ennek az alapnak kamataiból idővel vagyontalan tanulók segélyeztetni fognak. További jelentkezések a részvételt biztosító 20 korona előleggel együtt *Kemény Ferenc* igazgatóhoz, a konviktusi bizottság elnökéhez küldendőek (VI., Bulyovszky-utca 26.).

HAZAI IRODALOM.

Pædagogiai dolgozatok. Írta *Schneller István*. II. k. Németországii tanulmányút a gyakorlati tanárképzés ügyében. Budapest, Hornyánszky. 1905. 624. lap.

Kik elmélyedve és jóakarattal olvastuk Schneller pædagogiai dolgozatainak első kötetét, örömmel vettük kezünkbe az öt év után megjelent eme második, vaskos kötetet.

Ideálokban hívó tudás, nemzeti érzés, becsületes gondolkodás, erkölcsi mivoltunknak érvényre emelése: azok az eszmék, melyek Schneller írásának színt, melegséget és erőt adnak. Sokáig olvastam e könyvet s érdeklődésemet az a jóleső érzés elégítette ki, melyet mindannyiszor érzünk, amidőn előkelő, szellemileg és erkölcsileg finom társaságból távozzunk. Az ő meggyőző, lelkes előadása kiválóan elmemozdító és szinte szuggeráló módon követeli, hogy a személyiségben, az *ethirállt egyéniségben* rejlik a nevelés ereje és célja egyaránt.

Rendszerének ez a vezető gondolata, mely azonban *Herbarttól* eltérőleg nem a képzeteken épül fel, hanem amaz inponderabiléken, melyet az erkölcsi személyiség sugároz ki, melynek alapja, ereje, a keresztyén *szeretemben* gyökerező hit. Csak ez a hatás, az ilyen nevelés váltja valóra a földön Isten országának, a szeretet végtelen birodalmának képét, melynek szervező és vezető elve Krisztus isteni személyében lépett be az emberiség történetébe, a nemzetek nevelésébe.

Az erkölcsiség elve mellett vezető szerepet tulajdonít a *nemzeti*

jellegnek. A magyar tanügy *multjában* s a nemzeti *nyelvkincsben* keresi azon gyökérszálakat, melyek a nevelést a nemzeti talajhoz fűzik.¹

De nem akarom Schneller gondolkozásának teljes képét megrajzolni, akit érdekel, szerezzze meg s olvassa el az I. kötetet s látni fogja, hogy a szerző nézetei alapján egész pædagogiai programmot lehetne összeállítani,² csak azt jegyzem meg, hogy a Schneller hangzottatta személyiség elve a külföldi pædagógusok körében is mindjobban terjed, még pedig abban a mértékben, amint apad a Herbart-féle képzetmechanizmus hiveinek a száma.

S ez természetes is. A mai iskola, — tagadja, aki meri — merev szakrendszerével, az ismeretek halmazával tömi tele a fejlődő gyermek agyát, szívét pedig üresen, erkölcsét neveletlen hagyja. A mai középiskolában van latin tanár, földrajztanár, de nincs nevelőtanár, aki *Quintilianus* szavai szerint «sumat ante omnia parentis erga discipulos suos animum. (Inst. orat. II. 2—4.) Szükségképen lépett fel tehát az a kívánság, hogy az iskola hagyjon fel eme téves irányzatával, neveljen a személyiség erejével erkölcsileg tartalmas egyéneket, így aztán megszűnik a túlterhelés és az iskola más bajai is véget érnek, mert a didaktikai elemből csak azt öleli fel, ami igazán érték-képzeteket nyújt, ami által az ifjú egyénisége ethizálódik, erkölcsi és nemzeti műveltséget nyer és minden más feleslegessé válik.

Így jutott el a pædagogiai elmélkedés a tanárképzés reformjához. A mai iskola megváltója a jó tanár. A didaktikailag és erkölcsileg képzett tanár. A legigénytelenebb pædagogiai könyv is oly ideálját festi a tanárnak, amilyen ha nagyon sok volna, boldog lenne az iskola. De nincsen így. Ha volna is néhány, működését megbénítja a szakrendszer, kezét megköti a rossz Tanterv, a miniszteri és főigazgatói beavatkozás. De nemcsak a tanárképzést kellene megváltoztatni, hanem az egész iskolát. Ismét eljutottunk oda, hogy non vitæ, sed scholæ discimus, a mi iskolarendszerünk még a XVI. század műve, azóta pedig sokat haladtunk. Az iskolát át kellene alakítani a XX. század képére. De ennek mestere még nem született meg. A mai reformok csak faldozások egy régi divatú köpönyegen, mely már nem felel meg a mai ember szükségletének. Egyelőre azonban örülnünk

¹ V. ö. a szerző értekezéseit: «Jézus Krisztus a nevelés történetének és elméletének elve» a «Theol. szaklap»-ban, s «A nemzeti nevelésről» az «Athenæum»-ban, melyeket mint e mű Előszavában (10. lap) említ, az I. kötetről szóló ismertetésem hatása alatt írta meg.

² L. Magyar. Pæd. XI. 43. l., ahol az I. k. bő tartalmú ismertetése olvasható (r.)-től. Az én ismertetésem a Kath. Ped. V. k.-ben jelent meg.

kell, ha valamiben haladunk s ilyen volna az a reformtörekvés, amely tanárképzés ügyén akár egyben-másban javítani.

Schneller egyik kiváló előharcosa e mozgalomnak s különösen a tanárképzés gyakorlati oldalával foglalkozik. Az ő eszméi vannak megvalósítva abban a Memorandumban, melyet a kolozsvári tanári kör még 1903-ban terjesztett a miniszterium elé, mely azóta komolyan foglalkozik a gyakorlati tanárképzés reformjával.

Schneller ez irányú tanulmányútjáról számol be ismertetendő könyvében, mely leírja Ausztria és Németország gyakorlati tanárképzésének fejlődését és jelen állapotát, át meg átszöve kritikai megjegyzésekkel és mindenütt kiemelve saját álláspontját. A *Bevezetésben* arról ad számot, mily szellemben fogta fel tanulmányútja feladatát, az *első részben* a protestáns lelkészképzés típusairól szól, mert ebből fejlődött ki a német gyakorlati tanárképzés, a *második, terjedelmes részben* a gyakorlati tanárképzést mutatja be *Ausztriában* és *Németországban*.

Tekintve a mű aktuális voltát, egy kissé részletesebben kívánom ismertetni.

Mint mindenütt, Németországban is a papok sorából kerültek ki az első tanítók. A német protestáns papjelöltek, papok, mielőtt állást kaptak, a tanítópályán szoktak működni, innen van az, hogy a német tanárképzés sokban emlékeztet a lelkészképzés típusaira. Mind-egyik az egyetemi és az egyházi, illetőleg a középiskolai élet közt létező ürt akarja áthidalni. Ami a lelkészképzést illeti, több típust lehet megkülönböztetni. *Wittenbergában* a lelkészképzés egyoldalúan tudományos, arisztokratikus jellegű. A főút a hivatásba való elmélyedés, a lelkészi feladatoknak elvi alapon való megértése s így a gyakorlati életbe való bevezetés háttérbe szorul. A berlini *«Domcandidatenstift»*-ben, melyet még Comenius unokája, Jablonski indítására alapított I. Frigyes Vilmos, a fősúly a gyakorlati képzettségen nyugszik, a jelöltek teljesen elmerülnek a világvárosi élet pasztorális teendőibe, így teljesen szakítanak a múlttal s egyéni meggyőződésüket teljesen a szimbolikus könyvekhez kell kötniök. Sem az előbbi, sem ez nem felel meg a gyakorlati képzés ideáljának. Mindegyik egyoldalú, s ezt szünteti meg a harmadik, a *friedbergi* típus, mely sem a teológiai tudománynak, sem pedig a formákban megmerevült egyházi életnek, hanem az evangéliumnak protestáns felfogására s a szeretetnek alapjára helyezkedik. Nem theologust, hanem lelkészt akarnak itt képezni, a teologia egész körét a gyakorlati élet alapján kívánják feldolgozni. Ez utóbbi típust alkalmazva a tanárképzésre, helyesnek tartjuk, hogy az egyetem és a képző teljesen különváljék, az egyetem disciplinája átdolgoztassék a gyakorlat szempontjából s a jelöltek való-

ságos gyakorlatokat végezzenek, hivatásuk terén tanulják meg hivatásuk gyakorlását.

A gyakorlati tanárképzés Ausztriában. — A próbaévet már az Organisationsentwurf életbe léptette, melyet az 1884. vizsgálati szabályzat szabályoz. A gyakorlatban azonban nem vált be, mivel igen gyakran csak a létező prakszisba való bevezetés volt, nem pedig a gyakorlatnak elméleti igazolása is. Loos József dr. kezdeményezésére a miniszterium megengedte a kibővített próbaévi intézményének meghonosítását a bécsi Maximilián-gimnáziumon. Ez a gimnáziumi szeminárium, melynek eszközei: 1. az órák látogatása, 2. tanítási kísérletek és próbaelőadások, 3. önálló oktatás, 4. értekezletek és megbeszélések. A minisztérium nem az igazgatóra, hanem egy szaktanárra bizza a jelölt vezetését, ki azért nincs magára hagyva, hanem munkásságáról folyton beszámol az értekezleten. Schneller elragadtatással szól emez intézmény kiválóságairól, mert bemutatja az életbe vezetett intézményt, nem az egyetemen, sem e célra berendezett mintaiskolában, hanem egy létező, történeti alapokon nyugvó középiskolán. — 2. Ugyanily lelkesedéssel ismerteti Prágában Willmann Ottónak, a jelenben élő legnagyobb, legeredetibb pädagogusnak alakját, bár tanárképzőjét hevesen elítéli. Gyönyörű az a kép, amelyet Willmannról közöl, akinek egyénisége vonzotta leginkább Prágába. Ügyesen fejt ki W. álláspontját Herbarthoz s kijelenti, hogy Willmant nem lehet herbartianusnak nevezni.* Az ő pädagógiai szemináriumma a középiskolai tanárjelöltek számára 1887-ig tisztán tudományos, elméleti volt, célja az volt, hogy a tagokat a tudományos pädagógiába való elmélyedésre vezesse, ekkor azonban bevonta a középiskola terén felmutatható praktikumot is. Schneller nem helyesli, hogy W. az egyetemen, még pedig a trienniumon belül csinálja a praktikumot, holott 1876. a pädag. szeminárium feladatául a tudományos elmélyedést tűzte ki célul. Nem is valóságos iskolában folyik e praktikum, hanem egy iskola valamelyik osztályának szabadon vállalkozó tanulói közt.

A tanárképzés Németországban. Schneller Németországban 17 várost keresett fel tanulmányútjában. Boldog ország, ahol a kulturának ennyi tűzhelye van! Hogy ez az utazás számos tanulságot szerez annak, ki látni, tanulni óhajt, természetes. Ahány város,

* Schneller nagyon rossz néven veszi W.-tól, hogy Spinozában, Kantban erkölcsi torzalkotmányokat lát, s nem látja azokat az entelechiákat, melyek a protestantizmusban is működnek. Azt mondja, talány ez előtte. Pedig a dolog igen egyszerű. A filozofia alapvető kérdéseiben ellenmondást nem tűr. Vagy Aristotelesnek, vagy Kantnak van igaza. Egyik a másikat kizárja.

annyiféle szervezet, annyi új látnivaló. Mennyi adat az összehasonlításra! Schneller beszámolójában nagyon sikeres módszert követ. Megismertet előbb a város kulturális fejlettségével, jellemzi a talált egyetem vagy középiskola természetét s ehhez fűzi a tanárképzés rajzát, mindenütt kiemelve a szervező pädagogus gondolkodását, szándékát és helyzetét a tanárképzéssel szemben. Van a rajzban számos intím dolog, melyről csak autopsis által vehetünk tudomást, közelebb hozza hozzánk az egyes pädagogus elmélkedők alakját s így közelből nézve jobban szembetűnik fény- és árnyoldaluk. Hogy ez a kép akárhányszor egyoldalúvá válik, túlságba megy (l. Hoffmann Rudolf, Rein, Frick jellemzését!), azon nem akadunk meg, Schneller a saját szemével néz és látja a dolgokat, személyeket.

Schneller arra törekszik, hogy az egyes talált tanárképző intézményeket szervezetükben, működésükben és azon elméleti alappal kapcsolatban mutassa be, amelyből fejlődtek. E miatt aztán legtöbbször nemcsak a gyakorlati, hanem az elméleti tanárképzéssel is megismerkedünk.

Rövidre fogva az egyes városokban tapasztaltakat a következőkben adom:

Leipzigban az 1887., majd 1899. kiadott tanárvizsgálati szabályzat a gyakorlati tanárképzést nem veszi gondjába, azonban mégis létesült négy pädagogiai szeminárium, melyek az egyetemmel kapcsolatban vannak. *Volckelt* szemináriuma inkább tudományos jellegű, a jelöltek filozófiai képzése a fő; *Strümpell* szemináriuma szintén tudományos, de nála a pädagogia a lélektannal van kapcsolatba ejtve. *Richter* intézete «királyi gyakorlati pädag. szeminárium» szintén gyakorlati irányú. Így *Hofmann Rudolfé* is, ki főleg a theologusok számára tart előadásokat. Schneller nagyon kedveli, mivel vezérelve: Legyen a tanítás a személyiség munkája, a tanítás anyaga pedig átszellemesítve.

Jéna a herbarti iskola fellegrára Giessen mellett. Innen hirdeti Herbart tanait a nagy populárizátor, Rein, kinek működésével Schneller nincs igen megelégedve. Rossz néven veszi tőle, hogy iskolája csak kísérletező iskola, ahova elszegényedett szülők szellemileg elmaradt gyermekei járnak s Rein maga nem tanít, hanem csak a tanárképzést vezeti.

Halle a gimnázialis szeminárium ősi fészke. A *Franckeianumot* igazi életszükséglet hozta létre s határozottan megállapított tanterv és módszer jellemzi. A jelöltek egy nagyszabású, az elemi iskolától a főiskoláig egyénileg tagolt, de határozott prakszissal állottak szemben. Francke eszményét megvalósítva működtek itt *Niemayer*, *Frick*, *Fries*. Azért fontos ez, mert e minta szerint alakult a porosz kormány által létesített gimnázialis szeminárium.

Berlinben hat középiskolán van berendezve gimn. szeminárium. Kivétel dolgában a burokratizmus ezen metropolisában a legnagyobb szabadság érvényesül. Az intézmény az igazgatók személyisége szerint egyéni alakot ölt. Egyikben a gyakorlat, a másikban a bibliografia felkarolásával az elmélet van túlsúlyban. Mellettük fennáll «a királyi pædag. szeminárium», melynek fejlődésére Gedicke, Bellermann, Böckh, Bonitz voltak hatással.

Magdeburgban leírja «*Unserer lieben Frau*»-hoz címzett zárdai pædagogium mellé szervezett *Candidatenconvict* intézményét, melynek célja főleg vallásitanárok képzése, a jelölthől lehet azonban a nyelvek, a történet, a filozófia tanára is.

Göttingenben, ahol Herbart is tanított, dr. Ranke Ferdinánd magánvállalkozásából jött létre pædag. szeminárium, mely szervezetében két osztályra szakad: egyetemi és gimnáziumira. Az előbbi azonban lassan eltűnt, mivel az egyetemi tanárok állást foglaltak ellene; a gimnáziumi pedig az 1890. alapon átalakult.

Giessen a pædagógusok Mekkája. A vonzó erő *Schiller*, kit Schneller úgy mutat be, mint valódi scholarchát, ki ellenmondást, kritikát nem tűró tekintélyével uralkodik környezetén. Az ő vezetése alatt áll a pædagogiai szeminárium, tőle majdnem teljesen függetlenek a szakszemináriumok. Mivel azonban a legtöbb tanár az ő neveltje, az egység megvan működésükben.

Frankfurtban a *Goethe-gimnáziummal* kapcsolatban megismerkedünk a reformgimnáziummal, két fajával; a frankfurti és altonai típusal. Ez intézmény korszerűségét kiemeli, hogy már 50 ily intézet van.

Würzburgban a bajor kormány *Miller Antalt* bírta meg a gimnáziumi szeminárium szervezésével és vezetésével. Az intézetért teljesen az igazgató felelős s jellemző sajáttsága, hogy a jelöltek a kritikától teljesen távoltartatnak s hogy a próbaleckéket csakis egy osztályban, még pedig a középsőben s ennek minden egyes tárgyában végzik, a tanárképzés kapcsolatba van hozva a népiskolával is, de ez meddőnek bizonyult.

Heidelbergben nagyon eredeti *Uhlig* szemináriuma. Csak alkalmi előadásokat tart s ezeket is otthon, saját lakásában s eme konferenciákon bizonyos bensőség uralkodik, olyan, mint egy platóni akadémia, melynek Sokratese is van: *Uhlig* személye. Schneller is részt vett egy ily összejövetelel s elragadtatással emlékszik reá vissza.

Strassburgban külön tanárképző nincs. Böven ismerteti *Ziegler Theobald* elméletét egyik műve, a *Schulreform* alapján, a reformálás tényét a szeminárium munkásságában látja, de ellensége a gyakorló iskoláknak s a próbaéves intézménynek sem barátja. A mód azonban,

ahogyan a tanárképzést óhajtja, Schneller szerint nemcsak utópia, de ellenmondásai folytán lehetetlen is.

Stuttgariban gyakorlati év 1898-ig nem volt. Érdekesek a középiskolai tanári vizsgálatok. Háromféle volt; az 1. professzori, mely a felső osztályokra; 2. praëptori, mely a középső, 3. a collaboratori, mely az első két osztályra jogosított. Előnye e fokozatoknak, hogy a középiskola alsó osztályaiban osztályrendszer követésére alkalmas, ugyanis mindegyik fokozaton a szaktárgyak egész körére szolt a képesítés. 1890. azonban a praëptori és professzori vizsgálat közt a különbséget eltüntették, a képesítésnek említett fokozatai megmaradtak. Ezen szabályrendelettel egy időben behozták «az előkészítő év intézményét» is, egyelőre azonban csak ideiglenes, tájékoztató értelemben, tehát nem kötelező. *Rupp*, a közokt. min. középiskolai osztályának «Generaldirector-a, az előkészítő év közelebbi alakját a Loos-féle intézményben látja.

Ezekben óhajtottam beszámolni arról a nagy anyagról, mely Schneller vaskos kötetében élénk táruul. Schneller is meg van győződve arról, hogy a főiskola és a gyakorlati élet közt mindkét hivatás természete szerint űr van, kívánja az igazi átmenetet, még pedig a gimnáziumi szeminárium útján. Nem az egyetemen, nem is a csinált-ság jellemét magánhordó intézményen, hanem kiváló erővel rendelkező, élő szervezettel bíró középiskolán kívánja ez intézmény meghonosítását. Hogy mily módon, felesleges elmondanom, eme kívánságait elmondta folyóiraiunk VIII. évfolyamában 417—450. lapokon.

A nagy szorgalommal, lelkesedéssel megírt művet ajánlom kartaársaim s mindazok figyelmébe, kiket a napirenden levő tanárképzés ügye érdekel.

Bihari Ferenc.

★

Markusovszky-féle egyetemi jubiláris előadások. I. *Than Károly*

«Az elméleti chemia újabb haladásáról.» Budapest, 1904. VIII. k. 206. lap.

Az általános cím tudományos irodalmunk gazdagodásának új forrását jelenti, amelyből évről-évre egy-egy új kötetet várhatunk. Az alcím pedig szerencsés kezdetét jelenti az új kulturális vállalatnak; különösen szerencsést akkor, hogy ha ennek a szelleme és a színvonalja lesz a zsinórmértéke az egésznek.

A sorozat elnevezésének külső oka az, hogy 1880-ban, mikor a budapesti egyetem 100 éves fennállását jubilálták, Markusovszky Lajos penditette meg azt az eszmét, hogy a mi egyetemünkön is lehetségessé kellene tenni külön alapítványokkal is, külön «tudományfejlesztő előadások» tartását. A belső oka pedig az elnevezésnek bizo-